

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(475)«1918–1926»(045)

Є. С. Горб

ПАРТІЙНА КОНФІГУРАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ПРАВИЦІ В УМОВАХ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Політичні партії правого спектру були домінуючими в польському політикумі. На рівні з соціалістами, саме вони формували державну політику протягом 1918–1926 рр., розділяли перемогу у виборах, контролювали процес формування уряду тощо. Причини посилення правих партій після відновлення незалежної Польщі криються у досить тривалому періоді, коли поляки були позбавлені власної державності (1795–1918 рр.). Землі колишньої Речі Посполитої були розділені між трьома імперіями, асиміляційна політика яких поставила під загрозу існування польської нації. Важке становище поляків у XIX ст. призвело до посилення націоналістичних течій у суспільно-політичному русі, спрямованих на збереження національної ідентичності поляків. Ці течії залишалися пануючими і в новопосталій, незалежній Другій Речі Посполитій.

Окреслена наукова проблема активно досліджується польськими істориками. Протягом останнього двадцятиріччя було підготовлено монографії, присвячені як окремим партіям та ідеологам, так і цілим течіям правого спектру польського політикуму. Серед ґрунтовних опрацювань проблем діяльності польської правиці варто відзначити праці А. Киджинської (досліджує діяльність Партії реальної політики), В. Міха, Б. Шляхти, Я. Бартижеля (детально опрацювали проблеми розвитку політичної думки польських консерваторів) [1–6], А. Ватора, Є. Корнаса, Е. Май (проаналізували розвиток політичної доктрини та діяльність націонал-демократів) [7–9]. Вітчизняні дослідники практично не займалися вивченням діяльності польської правиці у міжвоєнний період, за виключенням проблем, що торкалися позицій правих партій Другої Речі Посполитої стосовно українців (дослідження О. Юрчука) [10]. Особливо варто виділити праці Л. Алексієвець, де міститься загальний нарис розвитку політичної думки політичних організацій правиці [11].

Метою статті є висвітлення діяльності найбільш значних партій правого спектру польського політикуму періоду парламентської демократії.

Праві партії були репрезентовані в Польщі консерваторами, націонал-демократами та християнськими демократами. Консерватори в Другій Речі Посполитій були представлені Партією реальної політики та Християнсько-національною рільничою партією.

Партія реальної політики (ПРП) на момент відновлення незалежної Польщі переживала глибокий занепад. Офіційною датою створення партії вважається 18 жовтня 1905 р., хоча сам рух (в історіографії відомий як «лоялісти») існував з 1882 р. Партія реальної політики отримала полярні оцінки в історіографії. Тривалий час вона вважалася угодницьким угрупованням, яке співпрацювало з імперською владою. Проте причини цього криються вже в самій назві організації – «реалісти». Адже інші, більш рішучі та агресивні методи боротьби були заздалегідь приречені на невдачу [1, с. 7]. Більше того, «реалісти» гостро критикували революційний рух в Польщі, вважаючи, що він шкодить консолідації політичних сил [12, с. 3].

У 1918 р. «реалісти» вже не сподівалися на якесь поважне місце в польському політикумі. Вони були вимушені діяти напівпідпільно через свої колишні угодницькі погляди, хоча партійні лідери свідомо не бажали трансформувати програмні засади партії під нові умови. На той момент «реалістів» очолював Х. Потоцький (1868–1958). Перша програмна стаття партії у незалежній Речі Посполитій була опублікована анонімно, без зазначення партійної приналежності автора. Можливе відродження партії пов'язували з новим друкованим органом «реалістів» – «Dziennik Powszechny», адже партія з самого початку гуртувалася навколо певних часописів. Щоб здобути собі нових прихильників, партійні очільники вирішили оновити склад партії, створивши 23 жовтня 1918 р. Коло молодих реалістів на чолі з В. Бабіцьким. Секретарем нової організації став Ф. Франковський. Внутрішньопартійні настрої пожвавила обіцянка С. Грабського віддати «реалістам» одне міністерство.

Щоб хоч якось утриматися, «реалісти» увійшли 14 березня 1919 р. до Партії конституційної праці. Вони без заперечень прийняли статут ПКП, оскільки він майже повністю дублював програмні засади «реалістів». Один з членів ПРП став віце-президентом ПКП (А. Поплавський). Однак вже протягом року «реалісти» втратили свої позиції в новому блоці партій – трьох членів ПРП було виключено з Президії. Не сприяла діяльності ПРП і її гостро негативна позиція стосовно особи Ю. Пілсудського. Можливо, саме це певним чином викликало закриття друкованого органу партії. У червні 1921 р. ПРП заснувала нове видання – тижневик «Polska», однак його спіткала та ж доля через непопулярність та нерегулярність випусків часопису. Парламентські вибори 1922 р. остаточно поставили хрест на подальшій діяльності партії і вона самоліквідувалася 29 січня 1923 р. Частина колишніх членів ПРП увійшли до Християнсько-національної рільничої партії, яку вони вважали подібною ПРП [1, с. 281–295].

Християнсько-національна рільнича партія (ХНРП) була утворена 1920 р. західнопольськими консерваторами. Центральний офіс партії знаходився в Познані. Партія мала чітку організаційну структуру. Основною структурною ланкою було повітове правління, яке складалося з 12 членів, (обиралися на 6 років). Делегати повітових правлінь утворювали Головну Раду. Статут партії виразно говорить про селян, як соціальну базу партії та націоналізм, як головний керунок політичної думки очільників націонал-хадеції. У Статуті наголошується, що членами партії можуть бути лише поляки.

Націонал-хадеки міцно стояли на засадах католицтва, запевняючи релігійну толеранцію для інших визнань. У політичній сфері вони підтримували модель двопалатного парламенту, широкі права для органів місцевого самоврядування та незалежну судову систему. ХНРП виступала за обов'язкову загальну середню освіту, яка також мала користуватися широкою автономією. Партія підтримувала тези про сильну регулярну армію [13].

З самої назви партії можна зробити висновок про її націоналістичне спрямування. У своїх відозвах націонал-хадеки припускалися й антисемітських висловлювань, натякаючи, що робітничі партії керується «жидівськими агентами». ХНРП у своїй періодиці («Глос рольника») поливала брудом ПСП, НРП та ПСЛ, відстоюючи ідею націонал-католицького Сейму [14]. Націонал-хадеки намагалися розвінчати чутки про єврейські погроми в Польщі, натомість зосереджуючи увагу суспільства на погромах євреїв у світі. Ідеологи ХНРП відзначали, що толерантна Польща навпаки є прихистком для євреїв («кривних Лейби Бронштейна»), які гнані у всьому світі [15]. Задля роз'яснення головних засад діяльності партії правління проводило безоплатні «політичні курси» для її членів [16]. ХНРП поступово тяжіла до Націонал-християнської партії та врешті-решт об'єдналася з нею 7 червня 1925 р.

До табору ендеків входили Націонал-демократична партія (яка вже в 1919 р. змінила назву на Націонал-демократичний союз) та Національна Ліга.

Націонал-демократична партія утворилася в 1897 р., коли було оприлюднено її першу програму. Партію очолив Р. Дмовський. Ця ж програма стала засадничою і практично незмінною протягом всього часу існування НДП. Інтереси народу ендеки ставили на першому місці, при цьому нація ототожнювалася з народом, а народ з населенням. Натомість серед усього народу примат віддавався селянству. У царині зовнішньої політики НДП дотримувалася експансивних поглядів – проголошувалася необхідність визначення чітких кордонів Польщі, до якої мав увійти також «люд, що тяжів до території народу польського». У зовнішній політиці ендеки орієнтувалися на Антанту.

Внутрішня політика НДП також була насичена агресивними гаслами. Зокрема, декларувалася необхідність повернення національного

польського характеру містам та селам. Націонал-демократи стверджували, що чим заможніша людина, чим вищу позицію вона займає у суспільстві – тим більший з неї має бути зиск на благо народу. НДП відстоювали республіканську форму правління на чолі з Президентом, двопалатний парламент, який мав обиратися голосами всіх повнолітніх без різниці статті. Сенат мав формуватися та діяти за зразком аналогічних органів Франції та США. Ендеки декларували релігійну та національну толеранцію, проте перше місце все одно віддавали католицтву. Декларувалося також надання широких прав органам місцевого самоврядування, створення національної регулярної армії.

У справі податків програма націонал-демократів закликала до впровадження диференційованого оподаткування. Той, хто мав більший прибуток, той мав і більше віддавати державі. Підвищене оподаткування мало вводитися для комерсантів, власників великих маєтків, декларувалася також державна спиртова монополія. Аргументувалася також необхідність дотримання т. зв. «економічного патріотизму», тобто підтримки вітчизняного виробника. Партія вважала необхідним звернути увагу держави на розвиток рільництва, адже саме від цього мав залежати добробут народу. Ендеки закликали до проведення аграрної реформи, яка мала запровадити приватну власність, оскільки саме така форма власності на землю та засоби виробництва запевняє найбільшу продуктивність праці. Держава мала у всьому підтримувати сільськогосподарських працівників – надавати їм кредити, іпотеки і т. п. У програмі партії також йшла мова про створення окремої державної порцеляційної інституції, яка мала перерозподілити всю землю, за виключенням лісів.

Ендеки стверджували про необхідність державного контролю за діяльністю картелів та трестів, експортної торгівлі. Всі важливі сфери промисловості мали бути одержавлені (націоналізовані), а саме: видобуток вугілля, солі, нафти, телефонний та телеграфний зв'язок. Велика вага надавалася розвитку ремесел, які були занедбані і мали відродитися у новопосталій державі. У робітничій сфері програма націонал-демократів запевняла нормування тривалості робочого дня в залежності від умов праці, заборону праці для годуючих матерів та дітей, обмеження тривалості праці жінок та молоді, пенсійне та лікарняне забезпечення робітництва. У сфері суспільного життя декларувалася необхідність створення безкоштовних середніх шкіл з обов'язковим викладанням релігії, а також опіка над бідними верствами населення [17, с. 4, 6–14].

Головною політичною організацією ендеції був Націонал-демократичний союз, який у свої кращі роки налічував бл. 80–90 тис. членів [18, с. 125]. Партія утворилася 27 жовтня 1919 р., тоді ж було ухвалено її програму [19, с. 3]. Нова ендецька організація носила загальнопольський характер та об'єднувала представників всіх верств суспільства. Головним завданням своєї діяльності НДС бачив аграрну

реформу. Вона не мала зводитися виключно до парцеляції земель, – ендеки висунули амбітну тезу про створення верстви селян середнього класу [20, с. 246–247]. Однак, згідно думки Е. Май, саме ця ідея проведення аграрної реформи стала однією з причин занепаду НДС. Справа в тому, що ендеки для широкої підтримки свого проекту реформи уклали політичний союз з Польською селянською партією «П'яст» та хадеками. Це відштовхнуло від ендеції землевласників [20, с. 247].

Націонал-демократичний союз постійно звинувачували у тяжінні до правиці, і тому партія весь час намагалася приховувати праві мотиви своєї діяльності. Натомість, не на користь НДС була його відверта негативна позиція стосовно постаті Ю. Пілсудського, якого ендеки звинувачували в ослабленні держави, неможливості стабілізації внутрішньо- та зовнішньополітичного курсу внаслідок агресивної політики маршала [20, с. 249].

Більш радикальні вимоги висувала т. зв. Національна Ліга, яка діяла протягом 1893–1928 рр. Її провідними ідеологами були Р. Дмовський та З. Баліцький. НЛІ вбачала у своїй діяльності елементи просвітницької місії серед польського народу. Саме теоретики Національної Ліги витворили концепцію польського націоналізму [11, с. 182].

Р. Дмовський вважав шкідливим т. зв. «регіональний патріотизм (познанський, галицький тощо)», – політик, на його думку, мав репрезентувати інтереси всього народу незалежно від свого походження. Аналогічним чином політик повністю відкидав класові інтереси. У концептуальній праці «Наш патріотизм» виразно прослідковується ідея про вищість одних націй перед іншими (наприклад, польської перед російською). Робітників Р. Дмовський вважав молодим та прогресивним класом, головною національною силою. Політик був переконаний, що для нормального розвитку народу необхідний матеріальний добробут, розвиток мови та національної періодики. Згідно думки Р. Дмовського, польське суспільство має розвиватися революційним шляхом. В якості зразку успішності подібного напрямку наводився приклад Ірландії. Таким чином, метою ендеції має бути утворення патріотичного суспільства. Підсумовуючи свій виклад, Р. Дмовський висував наступне гасло діяльності ендеків: «Будити національну свідомість там, де її нема, розвивати її там, де вона слабка, підтримувати будь-який самостійний рух народних верств, оскільки самостійність верстви – це міра її політичної та цивілізаційної вартості». При цьому політик стверджував, що будь-який самостійний народний рух є прогресивним [21].

С. Баліцький пояснював сутність народництва через поняття «етики ідеї», або «суспільної етики». Він вважав, що добробут суспільства напряму залежить від добробуту окремого індивіда. Натомість, кожний індивід має зрозуміти, що суспільний добробут є водночас його власним. Прагнення та цілі суспільства, в свою чергу, є прагненнями та цілями індивіда. Описану систему С. Баліцький називав

«загальним егоїзмом». Досить цікавою видається позиція С. Баліцького стосовно національного питання. Литовців він вважав сформованим народом, який готовий утворити федерацію з поляками. «Русинів» (українців) мислитель визначав як несформований народ, який не має власної політичної думки, а тому ворожий полякам. Проте, С. Баліцький не виключав у майбутньому можливості федерації [22].

Хадеція в Другій Речі Посполитій періоду парламентської демократії була представлена Польською партією християнської демократії (Націонал-християнською партією праці), яка утворилася 1919 р. внаслідок об'єднання розпорошених хадецьких угруповань колишніх імперських земель Польщі. Партію очолив В. Корфанти.

У 1922 р. С. Адамським була опрацьована програма партії. У внутрішній політиці хадеки відстоювали відновлення релігійного шкільництва, зобов'язували себе слідкувати за дотриманням урядниками Конституції, а також принципів та засад католицтва; релігійний чинник мав враховуватися та впливати на всі сфери життя.

Програма партії декларувала необхідність об'єднання всіх світових сил християнської демократії у боротьбі з «міжнародною організацією жидівсько-масонсько-антихристиянського блоку». Хадеки не приховували від своїх прихильників інформацію про неприхильну до Польщі політику Ватикану, однак пояснювали її невдалими діями польських дипломатів та інтригами політиків, що належали до вищезгаданого блоку. Та більше того – автор програми, С. Адамський, вважав весь польський уряд (разом з Ю. Пілсудським) «жидівсько-соціалістичним». За зразок для хадеції у справах зовнішньої політики слугувала Німецька католицька партія «Центр».

Однак хадеція запевняла робітників, що всіляко буде захищати їх право на кращі умови життя та праці, керуючись енциклікою Папи Льва XIII «*Regrum Novarum*» (1891 р.). Великою помилкою християнські демократи вважали заборону приватної власності.

Соціальну базу партії програма С. Адамського визначала досить розмито – партія спиралася на «робітників», які, згідно вищезгаданої енцикліки Льва XIII, визначаються як будь-яка особа, що отримує винагороду за свою працю. Тобто, теоретично до робітників можна було зарахувати представників абсолютно всіх верств населення.

С. Адамський писав, що від збереження польської національної та культурної ідентичності залежить доля Польщі як держави. Декларуючи національну та релігійну толерантність, програма хадеків зберігала звичні для міжвоєнної Польщі антисемітські нотки, про що свідчить навіть виокремлення євреїв з-поміж інших національних меншин. С. Адамський засуджував безпартійних та аполітичних громадян, вважаючи їх «армією мародерів та шкідників».

Хадеки вважали, що суспільство має будуватися на трьох основних засадах: коханні, свободі та справедливості. Оскільки соціалісти жадають справедливості лише для однієї верстви (робітників),

а не для всього суспільства, то хадеція саме боротьбу з соціалістами вбачає одним із своїх найголовніших завдань.

С. Адамський закликав до регулярної ревізії програмних тез партії, щоб не було застою та анахронізмів (знову ж таки покликаючись на негативний приклад соціалістів). Хадеки тяжіли до єднання Церкви з державою. Примат, безумовно, віддавався католицтву, але, за умови, що й іншим конфесіям також будуть запевнені рівні права (якщо їх ідеологія не суперечить суспільній моралі).

У справах освіти християнські демократи виступали за безкоштовну, загальнообов'язкову початкову освіту. При цьому зберігалися й приватні школи. Право обирати місце навчання залишалося за батьками. С. Адамський закликав запровадити стипендії для найздібніших учнів, а також можливість отримання ними безкоштовної вищої освіти. Середні школи мали бути платними. Кількість їх мала бути значно меншою, ніж початкових, щоб вони не перетворювались на осередки вишколу єврейської інтелігенції. Хадеки виступали проти світських та багатонаціональних шкіл. Декларувалося створення визнанневих шкіл, в яких би навчалися діти лише однієї конфесії та однієї національності. Формально запевнялася можливість навчання дітей всіх національностей та конфесій. Проте, чи так було б на практиці? Про зворотній бік медалі свідчать тези С. Адамського, що в разі переважання кількості поляків у школі – навчання буде вестися згідно засад католицтва. Інший варіант (домінування представників національних меншин) навіть не розглядався. Промовисто свідчить про справжні жадання партії теза, що багатонаціональні школи – це «перемога жидівської пропаганди» в цих школах. Євреї-вчителі таким чином намагаються торувати собі дорогу до душ поляків і т. ін. У справах сім'ї хадеція закликала заборонити цивільні шлюби.

Одним з головних своїх завдань християнські демократи бачили перетворення робітників з найманців на співвласників. Окремим пунктом винесено вимогу примусового викупу німецьких маєтків на теренах Великопольщі. Хадеки закликали уряд до захисту поляків за межами Польщі. Християнські демократи обіцяли вжити всіх заходів задля децентралізації влади та надання широких прав органам місцевого самоврядування (бо централізація це «задум Леніних і Троцьких»). С. Адамський рішуче засуджував уніфікацію регіональної політики, наголошуючи на особливостях історичного розвитку польських земель у складі трьох імперій. Монополії, як винахід соціалістів, також всіляко засуджувалися [23, с. 10–30; 24, с. 17–41].

Основною ланкою організаційної структури партії було локальне коло, яке мало займатися поширенням партійної періодики, організацією передвиборчої кампанії, відбором довірених осіб та ін. Локальні кола утворювали воєводський союз, який керувався Радою та Воєводським Правлінням. Воєводські осередки підкорялися Головному Правлінню партії, яке на рівні з Організаційною Комісією координувало діяльність

воєводських осередків. Найвищою партійною інстанцією був загальнодержавний З'їзд, який обирав Головну Раду, що керувала діяльністю Організаційної Комісії. Цікаво, що не рекомендувалося утворювати партійні осередки в селах, оскільки неможливо було встановити докладні відомості стосовно новообраних членів [23, с. 31–32].

Таким чином, усталення окресленої конфігурації партійної системи польської правиці обумовлене, по-перше, історичними традиціями (ностальгія за часами шляхетської Речі Посполитої, викривлене трактування причин занепаду Польщі наприкінці XVIII ст.), по-друге, складною соціально-економічною ситуацією, що склалася на польських землях наприкінці та після завершення Першої Світової війни та, по-третє, комплексом проблем, пов'язаних з особливостями національною структури польського населення та його територіальним розподіленням. Особливо велику вагу мав останній чинник. У новопосталій, незалежній Польській державі існувала велика кількість національних меншин, одні з яких (німці, білоруси, українці) зосереджувалися в районах компактного проживання, а інші (євреї) становили великий відсоток населення на всій території Другої Речі Посполитої. Це створювало загрозу територіальній цілісності Польщі, а отже, і її незалежності, яка була найбільшою цінністю для польських націоналістів. Саме цим пояснюється наявність радикальних тез націоналістичного (зокрема антисемітського) спрямування в програмних документах націонал-демократичних та християнсько-демократичних партій. Це було відповіддю на вимоги часу і обставин, як і інші антисемітські ідеї Європи.

Соціальною базою більшості правих партій була інтелігенція, і це могло позбавити згадані політичні організації підтримки широких верств населення. Ця проблема вирішувалася шляхом експлуатації чисто декларативних гасел про загальну толеранцію у всіх сферах життя.

Тема має широкі перспективи подальшого дослідження. Більш глибокого аналізу потребують погляди ідеологів польської правиці, основні віхи життя та діяльності Р. Дмовського, С. Баліцького, В. Корфанті, С. Адамського та ін. Варто також дослідити діяльність локальних партійних осередків консерваторів, ендеків та хадеків, їх видавничу та агітаційну діяльність.

Список використаної літератури

1. **Kidzińska A.** Stronnictwo Polityki Realnej. 1905–1923 / A. Kidzińska. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007. – 319 s. 2. **Mich W.** Myśl polityczna polskiego ruchu konserwatywnego / W. Mich. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1994. – 65 s. 3. **Mich W.** Między integryzmem a liberalizmem: polscy konserwatyści wobec kapitalizmu / W. Mich. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1996. – 370 s.

4. **Szlachta B.** Polscy konserwatyści wobec ustroju politycznego do 1939 roku / B. Szlachta. – Kraków: Wydawn. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000. – 472 s.
5. **Szlachta B.** Z dziejów polskiego konserwatyizmu / B. Szlachta. – Kraków: Wydawn. Dante, 2003. – 254 s.
6. **Bartyzel J.** Konserwatyzm bez kompromisu: studium z dziejów zachowawczej myśli politycznej w Polsce w XX wieku / J. Bartyzel. – Toruń: Wydawn. Adam Marszałek, 2001. – 273 s.
7. **Wątor A.** Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1922 / A. Wątor. – Szczeciń, 1992. – 163 s.
8. **Kornaś J.** Naród i państwo w myśli politycznej Związku Ludowo-Narodowego / J. Kornaś. – Kraków, 1995. – 172 s.
9. **Maj E.** Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928: studium z dziejów myśli politycznej / E. Maj. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000. – 503 s.
10. **Юрчук О. Ф.** Українське питання у польській консервативній суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду (1918–1939) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / О. Ф. Юрчук. – Львів, 2005. – 22 с.
11. **Алексієвець Л. М.** Польща в 1918–1926 рр.: особливості відродження національної державності, формування суспільно-політичного устрою : дис. ... доктора іст. наук : 07.00.02 / Леся Миколаївна Алексієвець. – Чернівці, 2007. – 455 с.
12. **O naszym stronnictwie:** przemówienie Erazma Piltza na ogólnem zebraniu Stronnictwa Polityki Realnej. – Warszawa: Zarz. Str. Polit. Realnej, 1910. – 32 s.
13. **Statut** Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolniczego // Głos Rolnika. Organ Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolniczego. – 1921. – Nr. 14. – b. p.
14. **Głos** Rolnika. Organ Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolniczego. – 1921. – Nr. 32. – S. 2.
15. **Głos** Rolnika. Organ Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolniczego. – 1921. – Nr. 10. – S. 3.
16. **Głos** Rolnika. Organ Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Rolniczego. – 1921. – Nr. 24. – S. 6.
17. **Deklaracja** programowa Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego. – Warszawa: Druk F. Wyszyńskiego i S-ki, 1918. – 14 s.
18. **Holzer J.** Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej / J. Holzer. – Warszawa, 1974. – 664 s.
19. **Program** ZLN uchwalony przez Zjazd 8000 delegatów z całej Polskie w dniu 27.X.1919 r. – Warszawa, 1919.
20. **Maj E.** Upadek partii politycznej na przykładzie Związku Ludowo-Narodowego (1919–1928) / E. Maj // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. – 1995/1996. – Vol. II/III. – S. 243–262.
21. **Dmowski R.** Nasz Patriotyzm. Podstawy programu współczesnej polityki narodowej, Warszawa w kwietniu 1893 / R. Dmowski. – Berlin, 1893 – 28 s.
22. **Balicki Z.** Egoizm narodowy wobec etyki: z dodatkiem: Charaktery a życie polityczne / Z. Balicki. – Lwów: Towarzystwo Wydawnicze; Warszawa: Gebethner i Wolff, 1914. – 111 s.
23. **Adamski S.** Zadania Chrześcijańskiej Demokracji w Polsce / S. Adamski. – Poznań: Księgarnia Społeczna, 1922. – 43 s.
24. **Adamski S.** Zasady i dążenia Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy / S. Adamski. – Poznań: Nakładem Sekretarjatu Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy, 1921. – 46 s.

Горб Є. С. Парти́йна конфігура́ція польської прави́ці в умовах парламен́тської демократи́ї

Стаття присвячена висвітленню діяльності найбільш впливових політичних партій правого спектру польського політикуму.

Детально аналізуються програмні документи консерваторів, націонал-демократів та християнських демократів, а також основні праці ідеологів польської прави́ці – Р. Дмовського, С. Балицького, С. Адамського та ін. На момент відновлення Польської держави консерватори були вже певним архаїзмом. Вони не змогли пристосуватися до нових умов та швидко занепали, або асимілювалися. Націонал-демократи, навпаки, грали провідну роль у громадсько-політичному житті поляків міжвоєнного періоду завдяки своїм популістським гаслам та широкому використанню адміністративного ресурсу. Християнські демократи багато в чому перегукувалися з консерваторами та ендеками, особливо стосовно ролі християнської моралі в державному житті та виразному антисемітизмі.

Особлива увага звертається на позицію націонал-демократів та християнських демократів Другої Речі Посполитої відносно національних меншин. Детально розглянуто антисемітські гасла польських націоналістів. Висувається теза про обумовленість описаної конфігурації партійної системи польської прави́ці тривалою асиміляційною політикою імперій, до складу яких входили польські землі протягом ХІХ ст.

Ключові слова: прави́ця, консерватори, націонал-демократи, християнські демократи.

Горб Е. С. Парти́йная конфига́рация польских правых в условиях парламен́тской демократи́и

Статья посвящена освещению деятельности наиболее влиятельных политических партий правого спектра польского политикума.

Подробно анализируются программные документы консерваторов, национал-демократов и христианских демократов, а также основные работы идеологов польских правых – Р. Дмовского, С. Балицкого, С. Адамского и др. Консерваторы к моменту восстановления Польского государства представляли собой уже некий архаизм. Они не смогли приспособиться к новым условиям и стремительно пришли в упадок или ассимилировались. Национал-демократы, наоборот, играли ведущую роль в общественно-политической жизни поляков межвоенного периода, благодаря своим популистским лозунгам и широкому использованию административного ресурса. Христианские демократы во многом перекликались с консерваторами и эндеками, особенно касательно роли христианской морали в государственной жизни и неприкрытого антисемитизма.

Особое внимание уделяется позиции национал-демократов и христианских демократов Второй Речи Посполитой по отношению к национальным меньшинствам. Подробно проанализированы антисемитские лозунги польских националистов. Выдвигается тезис об обусловленности описанной конфигурации партийной системы польских правых длительной ассимиляторской политикой империй, в состав которых входили польские земли на протяжении XIX в.

Ключевые слова: правые, консерваторы, национал-демократы, христианские демократы.

Gorb E. S. The Configuration of the Polish Right-Wingers in the Period of Parliamentary Democracy

The article is devoted to the coverage of the most influential political parties of the right of the spectrum of the Polish party system. Detailed analysis of policy documents of the Conservatives, the National Democrats and the Christian Democrats, and the main work of the Polish right-winger ideologists – R. Dmowski, S. Balytsky, S. Adamski, etc.

By the time of the restoration of the Polish state the Conservatives had already represented an archaism. They could not adapt to the new conditions and quickly have fallen into decay or were assimilated. National Democrats on the contrary have played a leading role in the political life of the Poles during the interwar period, thanks to its populism slogans and wider use of administrative resources. The Christian Democrats largely echoed the Conservatives and National Democrats, especially on the role of Christian morality in public life and naked anti-Semitism.

Special attention is given to the position of the National Democrats and the Christian Democrats of the Second Polish Republic towards national minorities. Detailed analysis of the anti-Semitic slogans of the Polish nationalists is given. Suggest a thesis of conditionality of the described configuration of the party system of the Polish right-winger by the long assimilation policy of the empires which included the Polish lands during the nineteenth century.

The right parties represented the most consolidated sector of the Polish party system. They have enjoyed great popularity of the voters. National Democrats with the Socialists have repeatedly won the elections and formed a government. The dominance of the National Democrats explained their populist, declarative slogans that resonated among large sections of population.

Key words: Right-Winger Party, the Conservatives, the National Democrats, the Christian Democrats.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2013 р.

Прийнято до друку 23.04.2013 р.

Рецензент – д. іст. н., проф. Пономарьова І. С.